УДК 37.018.1

Олена ГОМОНЮК
доктор педагогічних наук, професор,
Хмельницький національний університет
https://orcid.org/0000-0002-3849-788X
e-mail: elena_gomonyuk29@ukr.net
Тетяна ЗАБУРМЕХА
вчитель початкових класів,
комунальний заклад загальної середньої освіти
«Гімназія №22 імені Олега Ольжича Хмельницької міської ради»
https://orcid.org/0009-0001-1843-4500
e-mail: zaburmekhat@gmail.com
Любов ХОМАНЧУК
вчитель початкових класів,
комунальний заклад загальної середньої освіти
«Гімназія №22 імені Олега Ольжича Хмельницької міської ради»
https://orcid.org/0009-0006-2535-4595
e-mail: lyubachomanchuk@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ СІМ'Ї НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

У статті розглянуто проблему впливу сім'ї на формування особистості молодшого школяра в сучасних соціально-педагогічних умовах. Проаналізовано наукові підходи до визначення ролі сімейного виховання у становленні особистості дитини, її емоційної сфери, поведінки та системи цінностей. Представлено результати емпіричного дослідження, проведеного серед молодших школярів та їхніх батьків, спрямованого на вивчення особливостей сімейного виховання, емоційного ставлення дітей до батьків та рівня їхньої ідентифікації з родиною. Використано комплекс психолого-педагогічних методик, зокрема опитувальники, тестові завдання та аналіз сімейних взаємин. Одержані результати свідчать, що позитивний психологічний клімат у сім'ї, демократичний стиль виховання, підтримка та довіра з боку батьків сприяють гармонійному розвитку особистості молодшого школяра, формуванню адекватної самооцінки, емоційної стабільності та соціальної активності. Встановлено, що нестабільні сімейні взаємини, надмірний контроль або емоційна дистанція можуть негативно впливати на психоемоційний стан дитини та її поведінку. Зроблено висновок про необхідність посилення психолого-педагогічної роботи з батьками та впровадження просвітницьких програм, спрямованих на формування позитивного сімейного середовища та підтримку гармонійного розвитку молодшого школяра.

Ключові слова: сім'я; молодший школяр; сімейне виховання; особистість, батьківсько-дитячі взаємини, соціалізація, психологічний клімат сім'ї, стиль виховання.

Olena HOMONIUK
Khmelnytskyi National University
Tetyana ZABURMEKHA, Lyubov KHOMANCHUK
«Gymnasium No. 22 named after Oleg Olzhych of the Khmelnytskyi City Council»

PECULIARITIES OF THE FAMILY'S INFLUENCE ON THE FORMATION OF THE PERSONALITY OF A YOUNG SCHOOLCHILD

The article considers the problem of the influence of the family on the formation of the personality of a young schoolchild in modern socio-pedagogical conditions. The article analyzes scientific approaches to determining the role of family upbringing in the formation of a child's personality, his emotional sphere, behavior and value system. It is substantiated that the family is the leading social institution that provides the primary socialization of the child, forms moral guidelines, emotional stability, communication skills and the ability to self-realization. The main factors of family influence are identified: the style of parental upbringing, the emotional microclimate of the family, the level of trust between parents and children, the nature of relationships and role identification with parents. The article presents the results of an empirical study conducted among younger schoolchildren and their parents aimed at studying the features of family upbringing, the emotional attitude of children towards their parents and the level of their identification with the family. A complex of psychological and pedagogical methods was used, in particular questionnaires, test tasks and analysis of family relationships. The results obtained indicate that a positive psychological climate in the family, a democratic style of upbringing, support and trust from parents contribute to the harmonious development of the personality of a younger schoolchild, the formation of adequate self-esteem, emotional stability and social activity. It was established that unstable family relationships, excessive control or emotional distance can negatively affect the psycho-emotional state of the child and his behavior. The conclusion is about the need to strengthen psychological and pedagogical work with parents and implement educational programs aimed at forming a positive family environment and supporting the harmonious development of a younger schoolchild.

Keywords: family; younger schoolchild; family upbringing; personality; parent-child relationships; socialization; psychological climate of the family; upbringing style.

https://doi.org/10.31891/PT-2026-4-9
Стаття надійшла до редакції / Received 27.09.2026
Прийнята до друку / Accepted 03.11.2026
Опубліковано / Published 26.11.2026

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY 4.0

© Олена ГОМОНЮК, Тетяна ЗАБУРМЕХА, Любов ХОМАНЧУК

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

В умовах трансформації суспільства, воєнних викликів, підвищеного рівня стресу та нестабільності особливо актуальним стає питання ефективного сімейного виховання та створення сприятливого психологічного клімату для гармонійного розвитку дитини. Проблема

впливу сім'ї на формування особистості молодшого школяра набуває особливої значущості у зв'язку зі зростанням кількості сімей із різними стилями виховання, зміною традиційних сімейних цінностей, зайнятістю батьків та недостатньою увагою до емоційних потреб дітей. Це може призводити до труднощів у соціалізації, зниження навчальної мотивації, підвищення тривожності та порушення емоційного розвитку молодших школярів. Отже, виникає необхідність наукового осмислення впливу сім'ї на формування особистості молодшого школяра, визначення ефективних стилів сімейного виховання та пошуку шляхів підвищення педагогічної культури батьків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема впливу сім'ї на формування особистості дитини молодшого шкільного віку є предметом дослідження багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців Б. Барчі, В. Березнюк. О. Молчанюк, В. Кравця, Н. Пінчук, О. Савченко та інших. У цих працях сім'я розглядається як провідний соціальний інститут, що забезпечує первинну соціалізацію дитини, формування її цінностей, поведінкових моделей та емоційної сфери. Дослідники підкреслюють, що саме в сімейному середовищі закладаються основи самооцінки, мотивації до навчання та психологічного здоров'я молодшого школяра.

Аналіз наукових джерел свідчить про значну увагу науковців до проблеми сімейного виховання та його впливу на формування особистості молодшого школяра. Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання комплексного впливу стилів сімейного виховання на розвиток особистісних якостей дитини в сучасних соціальних умовах, що й зумовлює необхідність подальших наукових розвідок.

Формулювання цілей статті

Метою статті є дослідження впливу сім'ї на формування особистості молодшого школяра.

Виклад основного матеріалу

Вплив сім'ї на формування особистості молодшого школяра є одним із важливих чинників його розвитку. Традиційно сім'я розглядається як провідний інститут виховання, оскільки саме в родинному середовищі дитина проводить значну частину свого життя. За тривалістю і глибиною впливу на особистість жоден інший соціальний інститут не може зрівнятися із сім'єю, адже саме в ній закладаються основи світогляду, моральних цінностей, поведінкових установок і соціальних норм.

Сім'я може бути як позитивним, так і негативним чинником виховання. Її позитивний вплив полягає у створенні атмосфери любові, підтримки, турботи та емоційної безпеки, що забезпечує гармонійний розвиток дитини. Найближчі люди формують у молодшого школяра почуття довіри до світу, впевненість у собі та відчуття захищеності. Водночас саме сімейне середовище може стати джерелом негативного впливу, оскільки помилки у вихованні, конфлікти, байдужість або надмірна суворість здатні призвести до порушень у розвитку особистості.

Дослідниця Н. Пінчук у науковій праці дійшла висновку щодо виняткової важливості ефективної реалізації виховної функції сім'ї у розвитку резильєнтності як здатності підлітків протистояти життєвим викликам, що позитивно впливає на психічний розвиток та психологічне благополуччя дитини [1].

Особливо важливою є роль сім'ї у формуванні самооцінки, самосвідомості, самопізнання та «Я-концепції» молодшого школяра. Умови родинного виховання безпосередньо впливають на поведінку дитини, її ставлення до себе та оточення, здатність до соціальної адаптації й побудови міжособистісних відносин. Саме тому гармонійна сімейна атмосфера виступає важливою передумовою формування адекватної поведінки та всебічного розвитку особистості молодшого школяра.

Б. Барчі з'ясовано, що сім'я виступає первинним інститутом соціалізації особистості через установки, особливості виховання та різновиди відносин, що в свою чергу регулює становлення психічного розвитку дитини [2].

Як справедливо вважає О. Молчанюк, взаємодія сім'ї та школи – це взаємоузгоджена діяльність означених соціальних інститутів, спрямована на налагодження продуктивних партнерських відносин з метою розвитку та виховання особистості дитини [3].

Ефективність усієї виховної системи освітнього закладу забезпечується насамперед взаємодією учителів із батьками учнів, утвердженням батьків у якості суб'єктів цілісного виховного процесу, формуванням у них установки на самостійну творчу діяльність шляхом упровадження активних форм, передових технологій і методик психолого- педагогічної просвіти [3]

Стиль сімейного виховання є важливим чинником формування особистості молодшого школяра, оскільки визначає характер взаємодії батьків і дітей, рівень емоційної підтримки, контролю та самостійності дитини. Найбільш ефективним для гармонійного розвитку молодшого школяра є демократичний стиль виховання, який забезпечує

позитивний психологічний клімат у сім'ї, сприяє формуванню довіри, самостійності та соціальної активності дитини.

Ми суголосні з думкою В. Березнюк, яка підкреслює, що демократичний стиль сприяє вищому рівню благополуччя, тоді як авторитарний або ліберальний стилі можуть знижувати самооцінку та підвищувати тривожність [4].

Дослідження M. Bornstein, D. Putnick та J. Yu присвячене проблемі впливу стилів виховання матерів і батьків на розвиток моральних цінностей підлітків [5].

В наукових пошуках J. Smetana визначено «специфічні для предметної області» моделі, які описують батьків як тих, хто гнучко застосовує різні практики залежно від своїх цілей, потреб дітей та типів поведінки, на які спрямоване батьківство [6].

Ґрунтуючись на висновках метатеоретичного критичного реалістичного підходу, G. Zhussipbek. Z. Nagayeva стверджують, що універсальне людське процвітання немислиме без розвитку стилю виховання, що відповідає правам дітей [3, с. 22]. Натомість, права дітей надають належного спрямування батьківській владі та відповідальності для реалізації благополуччя дитини.

З метою з'ясування впливу сім'ї, родинних традицій, звичаїв та особливостей сімейних взаємин на розвиток молодшого школяра було проведено анкетування серед батьків. Опитування дало змогу визначити характер взаємин між батьками і дітьми, ставлення батьків до своєї дитини, а також особливості стилю сімейного виховання. Для підвищення достовірності результатів було проведено додаткове анкетування серед дітей, що дозволило виявити їхнє бачення сімейних відносин, рівень авторитету батьків, наявність проблем у родині та основні потреби дітей.

Результати анкетування батьків показали, що переважна більшість опитаних демонструє позитивне ставлення до своїх дітей. Зокрема, 90% батьків адекватно оцінюють можливості та здібності дитини, тоді як 10% схильні до їх недооцінки або переоцінки. Значна частина опитаних (78%) цікавиться життям дитини та враховує її думку під час прийняття важливих рішень, що свідчить про демократичний стиль виховання. Водночас 12% батьків вважають дитину недостатньо дорослою для розуміння сімейних проблем, а 7% переконані у її недостатніх здібностях до досягнення життєвого успіху.

Узагальнення результатів анкетування батьків свідчить про переважання позитивного, гуманістичного ставлення до дітей, яке базується на любові, повазі, турботі та відповідальності за їх виховання. Більшість батьків адекватно оцінює можливості дитини, терпимо

ставиться до особливостей її поведінки та усвідомлює важливість емоційної підтримки. Водночас частина опитаних схильна до авторитарного стилю виховання, що проявляється у прагненні до жорсткого контролю, недооцінці здібностей дитини та обмеженні її самостійності, що може негативно впливати на формування особистості.

Результати анкетування дітей доповнили одержані дані та дозволили глибше зрозуміти особливості сімейних взаємин. Більшість дітей (94%) зазначили, що найбільше часу з ними проводить мати, що свідчить про її провідну роль у вихованні. Частина опитаних (13%) повідомила, що батьки іноді прагнуть відпочити від спілкування з ними. Майже всі діти (95%) відзначили, що батьки навчають їх життєвим умінням і навичкам, передаючи власний досвід.

Значна частина дітей (87%) виконує доручення батьків, а 79% проявляють додаткову ініціативу у допомозі по дому, що свідчить про сформованість відповідальності та сімейних обов'язків. Більшість опитаних (82%) знають важливі сімейні дати, що вказує на емоційну прив'язаність до родини. Також 78% дітей повідомили про контроль з боку батьків за навчальною діяльністю, що проявляється у перевірці домашніх завдань та допомозі у навчанні.

Водночас 69% дітей добре знають потреби своїх батьків, а 12% зазначили наявність конфліктних ситуацій у сім'ї. Більшість опитаних (89%) висловлюють бажання мати додаткові матеріальні або емоційні ресурси (іграшки, велосипед, домашніх тварин, брата чи сестру), що свідчить про прагнення до розширення сімейного та соціального середовища. Переважна більшість дітей (88%) зазначила, що батьки відвідують школу на батьківських зборах, а 93% мають можливість запрошувати друзів додому, що свідчить про відкритість сімейного середовища. Крім того, 79% дітей володіють правилами поведінки в гостях і виявляють увагу до батьків.

Отже, результати анкетування дітей підтверджують переважно позитивний характер сімейного виховання, наявність довірливих взаємин між батьками і дітьми, а також достатній рівень контролю та підтримки з боку родини. Разом з тим наявність окремих конфліктних ситуацій і проявів авторитарного стилю виховання свідчить про необхідність подальшої роботи з батьками щодо формування гуманістичних підходів до виховання дітей.

На основі одержаних результатів було встановлено, що переважна більшість батьків адекватно оцінює своїх дітей, враховуючи їхній вік, індивідуальні здібності та схильності. Вони прагнуть розуміти потреби, інтереси та переживання дитини, зважають на її думку під час

прийняття рішень і створюють сприятливу атмосферу для гармонійного розвитку. Такі батьки будують виховання на засадах любові, турботи та доброзичливого ставлення, формують у дітей працелюбність, повагу до рідного, естетичні й моральні цінності, сприяють розвитку самостійності та відповідальності. Вони підтримують дитину у вирішенні її життєвих труднощів, співпереживають їй і допомагають долати повсякденні проблеми.

Можемо стверджувати, що в таких сім'ях створюються сприятливі умови для формування самостійної, відповідальної та успішної особистості, а головним результатом виховання стає щасливе та емоційно безпечне дитинство, засноване на поєднанні материнської турботи та батьківської вимогливості.

Особливу увагу слід приділяти батькам, які демонструють упереджене ставлення до дитини, висувають до неї надмірні вимоги та знецінюють її досягнення у разі невідповідності очікуванням. Такий підхід може негативно впливати на самооцінку дитини, її емоційний стан та мотивацію до розвитку. Ефективними формами роботи з батьками у цьому напрямі можуть бути батьківські всеобучі, лекторії, тематичні семінари, консультації, тренінги, а також вечори запитань і відповідей, спрямовані на підвищення педагогічної культури родини та формування гуманістичного стилю виховання.

З метою більш глибокого вивчення особливостей сімейного виховання молодших школярів було використано комплекс психодіагностичних методик, зокрема: методика «Малюнок сім'ї»; методика вивчення ідентифікації дітей з батьками; опитувальник соціалізації для школярів «Моя сім'я»; тест-опитувальник батьківського ставлення; методика «Вимірювання батьківських установок і реакцій» (опитувальник PARI).

У дослідженні взяли участь 28 учнів молодших класів, віком від 8 до 9 років, а також 20 батьків. Така вибірка дала змогу одержати об'єктивні дані щодо особливостей сімейного виховання та взаємин у родині.

На початковому етапі дослідження було проведено дослідження дітей із використанням проєктивної методики «Малюнок сім'ї», а також двох вербальних методик: «Ідентифікація дітей з батьками» та опитувальника соціалізації для школярів «Моя сім'я». Застосування комплексу методик дозволило одержати більш повну інформацію про емоційний стан дитини, особливості сімейних взаємин та рівень її ідентифікації з батьками.

У результаті застосування зазначених методик було одержано відповідні емпіричні дані.

Під час виконання завдання (методика «Малюнок сім'ї») учні по-різному реагували на пропозицію намалювати свою сім'ю. Частина дітей із зацікавленням розпочала роботу, коментуючи процес малювання та пояснюючи, кого саме вони зображують. Інші потребували додаткових пояснень щодо виконання завдання, деякі довго обмірковували сюжет малюнка або орієнтувалися на приклади однокласників. Окремі учні зазначали, що не вміють малювати, однак усі виконали завдання, відмов від участі у дослідженні не було.

Аналіз дитячих малюнків показав, що переважна більшість учнів зобразила всіх членів своєї сім'ї, однак у деяких випадках діти не включали до малюнка себе або братів і сестер, що може свідчити про певні емоційні переживання чи особливості взаємин. Розміри намальованих персонажів у більшості випадків були приблизно однаковими, проте антонінау деяких малюнках окремі члени родини виділялися, що вказує на їх значущість для дитини. Найчастіше вище за інших зображувався один із батьків, що може свідчити про його авторитет або домінуючу роль у сім'ї.

Загалом аналіз малюнків дозволив зробити висновок, що частина дітей із задоволенням виконувала завдання, вкладаючи у нього емоційне ставлення до сім'ї, що свідчить про позитивний психологічний клімат у родині. Близько половини малюнків були яскравими та виконаними кольоровими олівцями, що також може вказувати на позитивне емоційне сприйняття сімейного середовища, тоді як інші малюнки мали більш формальний характер.

На запитання щодо вибору ролі у грі «Сім'я» (опитувальник «Ідентифікація дітей з батьками») було одержано такі результати: частина дітей обрала роль матері, частина – роль батька, а більшість обрала роль самих себе. Зокрема, роль матері обрали 25% опитаних (5% хлопчиків і 20% дівчаток), роль батька – 13% хлопчиків, тоді як 62% дітей (37% хлопчиків і 25% дівчаток) віддали перевагу ролі самих себе.

Одержані результати свідчать про особливості рольової ідентифікації дітей із батьками. Хлопчики, які обрали роль батька, та дівчатка, які обрали роль матері, демонструють прагнення до ідентифікації з відповідною батьківською фігурою, що є закономірним для молодшого шкільного віку. Водночас вибір ролі матері хлопчиками або відмова від рольової ідентифікації з батьками (вибір ролі себе) може свідчити про певні особливості сімейних взаємин, недостатню емоційну близькість або потребу у більшій підтримці з боку обох батьків.

Наступне запитання стосувалося складу сім'ї, у якій проживають діти. Результати показали, що частина учнів проживає лише з батьками, інші – з батьками та братами чи сестрами, а деякі

проживаютьз іншими родичами. Також було зафіксовано випадки проживання дітей у неповних сім'ях або розширених родинах.

Аналіз одержаних даних засвідчив, що 5% дітей проживають у неповних сім'ях, 12% – у складних (розширених) сім'ях, а 83% – у простих сім'ях. Зокрема, 35% дітей проживають лише з батьками, тоді як 48% мають братів або сестер. Це свідчить про переважання традиційної моделі сім'ї серед опитаних.

Отже, результати методики «Ідентифікація дітей з батьками» дали змогу виявити особливості рольової ідентифікації молодших школярів, характер сімейних взаємин та рівень емоційної прив'язаності дітей до батьків. Аналіз одержаних даних показав, що у більшості дітей сформоване позитивне ставлення до сім'ї, спостерігається прагнення до ідентифікації з батьками відповідної статі та наявний достатній рівень емоційної близькості з ними.

Встановлено, що значна частина дітей орієнтується на традиційні сімейні ролі, визнає авторитет батьків та позитивно оцінює стиль їхнього виховання, що проявляється у бажанні наслідувати батьківські моделі поведінки у майбутньому.

Одержані дані також підтверджують провідну роль матері у вихованні та емоційній підтримці дитини, хоча у більшості сімей батько сприймається як глава родини. Виявлено достатній рівень емоційної прив'язаності дітей до обох батьків, однак у частини молодших школярів спостерігається потреба у більш тісному психологічному контакті та підтримці.

Отже, результати методики дозволяють зробити висновок, що сімейне середовище загалом сприяє формуванню позитивної ідентифікації дітей з батьками, розвитку їх соціальних ролей та становленню особистості. Разом з тим виявлені окремі труднощі у сімейних взаєминах свідчать про необхідність посилення психолого-педагогічної роботи з батьками, спрямованої на гармонізацію сімейного виховання, розвиток партнерських стосунків у родині та формування емоційно сприятливого середовища для розвитку молодших школярів.

Аналіз відповідей на запитання щодо визначення лідера або головного у сім'ї показав, що більшість дітей вважають главою родини батька. Зокрема, 55% опитаних (25% хлопчиків і 30% дівчаток) зазначили, що провідну роль у сім'ї виконує чоловік. Водночас 23% учнів (15% хлопчиків і 8% дівчаток) вважають головною у сім'ї матір, а 15% дітей (8% хлопчиків і 7% дівчаток) зазначили, що батьки мають рівноправні стосунки. Окремі відповіді (наприклад, «дідусь» або «мама» за відсутності батьків) свідчать про індивідуальні особливості сімейної ситуації та суб'єктивне сприйняття дитиною ролей у родині.

Загалом одержані результати демонструють переважання традиційного уявлення про розподіл ролей у сім'ї, де батько виступає як головна фігура.

Аналіз відповідей щодо вибору майбутньої професії показав, що лише 30% дітей (23% хлопчиків і 7% дівчаток) хотіли б обрати професію одного з батьків відповідної статі, тоді як 65% учнів (30% хлопчиків і 35% дівчаток) не пов'язують своє професійне майбутнє з професією батьків. Ще 5% опитаних не змогли визначитися з відповіддю. Це може свідчити про прагнення дітей до самостійного вибору життєвого шляху та індивідуалізацію професійних орієнтацій, що є характерним для сучасного суспільства.

На запитання про те, чи виховували б вони своїх майбутніх дітей так, як виховують їх батьки, більшість респондентів (60%: 30% хлопчиків і 30% дівчаток) дали позитивну відповідь. Водночас 38% дітей (23% хлопчиків і 15% дівчаток) не хотіли б відтворювати батьківську модель виховання, а 2% опитаних ще не визначилися з відповіддю. Одержані результати свідчать про загалом позитивне сприйняття дітьми стилю сімейного виховання, хоча наявність значної частки негативних відповідей вказує на необхідність удосконалення батьківських підходів до виховання.

Важливим показником емоційної прив'язаності дітей до батьків стали відповіді на запитання про те, кого вони хотіли б побачити першочергово після тривалої відсутності вдома. Результати показали, що 45% дітей (25% хлопчиків і 20% дівчаток) однаково прагнуть бачити обох батьків, що свідчить про тісний емоційний зв'язок з родиною. Водночас 40% учнів (23% хлопчиків і 17% дівчаток) більшою мірою прив'язані до матері, що підтверджує її провідну роль у вихованні та емоційній підтримці дитини. Лише 15% дітей (8% хлопчиків і 7% дівчаток) зазначили, що хотіли б насамперед побачити батька, що може пояснюватися індивідуальними особливостями сімейних взаємин або умовами проживання (зокрема, у випадках неповної сім'ї).

Отже, результати опитувальника «Ідентифікація дітей з батьками» свідчать про наявність у більшості молодших школярів позитивної ідентифікації з батьками, переважання традиційних уявлень про сімейні ролі, достатній рівень емоційної прив'язаності до родини та загалом позитивне сприйняття сімейного виховання. Водночас окремі результати вказують на необхідність посилення психологічної підтримки дітей і підвищення педагогічної культури батьків.

Результати діагностування за опитувальником соціалізації молодших школярів «Моя сім'я» дали змогу визначити рівень взаємовідносин у сім'ї та особливості сімейного спілкування з позиції

самих дітей. Аналіз одержаних даних показав, що у більшості сімей переважає задовільний та менш благополучний рівень взаємовідносин, що свідчить про наявність певних труднощів у сімейному спілкуванні, недостатній рівень емоційної підтримки та потребу у покращенні психологічного клімату в родинах. Водночас неблагополучні сім'ї становлять незначний відсоток, що говорить про відносну стабільність сімейного середовища.

Якісний аналіз відповідей засвідчив, що більшість дітей найчастіше радяться та спілкуються з мамою, що підтверджує її провідну роль у вихованні та емоційній підтримці дитини. Разом з тим значна частина молодших школярів прагне спілкуватися з обома батьками, що свідчить про потребу у сімейній єдності та партнерських взаєминах у родині. Окремі відповіді дітей, які проживають без матері, вказують на емоційний дефіцит материнської уваги та потребу в психологічній підтримці.

Порівняння результатів із даними методики «Ідентифікація дітей з батьками» показало їх узгодженість, зокрема у визначенні голови сім'ї та ролі батьків у сімейному житті. У більшості випадків батько сприймається як глава сім'ї, тоді як мати виконує основну виховну та комунікативну функцію.

Таким чином, результати методики «Моя сім'я» свідчать про те, що сімейне середовище більшості молодших школярів характеризується відносною стабільністю, проте потребує вдосконалення емоційного клімату, розвитку довірливого спілкування між батьками та дітьми та підвищення рівня психологічної підтримки в родині. Це зумовлює необхідність проведення психолого-педагогічної роботи з батьками та дітьми, спрямованої на гармонізацію сімейних взаємин та формування позитивного сімейного мікроклімату.

Для опитування батьків було використано 2 вербальні методики: тест – опитувальник батьківського відношення та опитувальник PARY.

Аналіз даних, одержаних за допомогою тесту-опитувальника батьківського відношення та опитувальника PARY, свідчить про багатовимірність батьківських позицій у молодших сім'ях. Переважна більшість батьків проявляє турботу про дитину, прагне захистити її від труднощів і проблем життя, однак цей контроль часто поєднується з надмірною опікою або інфантилізацією.

Зокрема, результати тесту-опитувальника батьківського відношення показали, що:

– 55% батьків у тій чи іншій мірі схильні до критичного ставлення до дитини, що може обмежувати її самостійність;

– 25% батьків демонструють високий рівень соціальної залученості, підтримки та заохочення ініціативи дитини;

– 65% батьків відчувають симбіотичний зв'язок із дитиною, що проявляється у надмірній турботі та тривожності;

– 20% батьків демонструють елементи авторитаризму, прагнучи до слухняності й дисципліни;

– більшість батьків частково схильні до інфантилізації, оцінюючи думки та почуття дитини як менш значущі.

Отже, одержані дані дозволяють стверджувати, що сучасні батьки прагнуть захистити дітей і підтримати їх у житті, але часто роблять це через контроль та надмірну опіку. Для підвищення ефективності сімейного виховання та розвитку самостійності дітей важливо організовувати батьківські освітні програми, тренінги та консультації соціальних педагогів, спрямовані на формування компетентного, збалансованого та свідомого підходу до виховання підростаючого покоління.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Отже, сім'я відіграє провідну роль у формуванні особистості молодшого школяра, оскільки саме в сімейному середовищі закладаються моральні цінності, моделі поведінки, емоційна стабільність і соціальні установки дитини. Доведено, що стиль сімейного виховання, психологічний клімат у родині та характер батьківсько-дитячих взаємин суттєво впливають на розвиток самооцінки, навчальної мотивації та рівень соціалізації молодших школярів. Найбільш сприятливим для гармонійного розвитку дитини є демократичний стиль виховання, який забезпечує формування самостійності, відповідальності та емоційної рівноваги.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні впливу сімейного виховання на психологічне благополуччя дітей в умовах сучасних соціальних викликів, а також у розробленні практичних програм психолого-педагогічної підтримки батьків і вдосконаленні взаємодії сім'ї та школи.

Література

1. Pinchuk H. I. The Role of Family Upbringing Styles in the Development of Adolescent Resilience. *Problems of Modern Transformations. Series: Pedagogy and Psychology*, (5). 2024. https://doi.org/10.54929/2786-9199-2024-5-10-02

2. Барчі Б. (2024). Family upbringing as a factor in the formation of children's emotional maturity. *Вісник Національного університету оборони України*, *78*(2), 18-23. https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-78-2-18-23

3. Молчанюк О.В. Взаємодія сім'ї та школи як важлива умова ефективності виховного процесу. *Вісник післядипломної освіти*. Випуск 15(44) «Серія «Педагогічні науки» (Категорія «Б»). 2021. С. 179-193. https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-15(44)-193-205

4. Березнюк В.О Роль стилів батьківського виховання у забезпеченні психологічного благополуччя підлітків. *Ментальне здоров'я,* № 4. 2025. С. 11-15. https://journals.oneu.od.ua/index.php/mh/issue/view/8.

5. Bornstein M. H., Putnick D. L., Yu J. Prospective associations between mothers' and fathers' parenting styles and adolescents' moral values. *New Directions for Child and Adolescent Development.* 2022. № 185–186. P. 9-25.

6. Smetana J. G. Current research on parenting styles, dimensions, and beliefs. *Current Opinion in Psychology.* 2017. Vol. 15. P. 19-25.

7. Zhussipbek G., Nagayeva Z. The need to bridge the gap between research on children's rights and parenting styles. *Social Sciences.* 2023. Vol. 12(1). P. 22.

References

1. Pinchuk N. I. The Role of Family Upbringing Styles in the Development of Adolescent Resilience. Problems of Modern Transformations. Series: Pedagogy and Psychology, (5). 2024. https://doi.org/10.54929/2786-9199-2024-5-10-02

2. Barchi B. (2024). Family upbringing as a factor in the formation of childrens emotional maturity. Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy, 78(2), 18-23. https://doi.org/10.33099/2617-6858-2024-78-2-18-23

3. Molchaniuk O.V. Vzaiemodiia simi ta shkoly yak vazhlyva umova efektyvnosti vykhovnoho protsesu. Visnyk pisliadyplomnoi osvity. Vypusk 15(44) «Seriia «Pedahohichni nauky» (Katehoriia «B»). 2021. S. 179-193. https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-15(44)-193-205

4. Berezniuk V.O Rol styliv batkivskoho vykhovannia u zabezpechenni psykholohichnoho blahopoluchchia pidlitkiv. Mentalne zdorovia, № 4. 2025. S. 11-15. https://journals.oneu.od.ua/index.php/mh/issue/view/8.

5. Bornstein M. H., Putnick D. L., Yu J. Prospective associations between mothers and fathers parenting styles and adolescents moral values. New Directions for Child and Adolescent Development. 2022. № 185–186. P. 9-25.

6. Smetana J. G. Current research on parenting styles, dimensions, and beliefs. Current Opinion in Psychology. 2017. Vol. 15. P. 19-25.

7. Zhussipbek G., Nagayeva Z. The need to bridge the gap between research on childrens rights and parenting styles. Social Sciences. 2023. Vol. 12(1). P. 22.